

ŻYCIE CODZIENNE W BAROKU

Cechą charakterystyczną barokowych obyczajów była skłonność do sztuczności i nadawania nawet prozaicznym czynnościom teatralnej oprawy. Na przykład poranna toaleta i ubieranie króla Ludwika XIV odbywały się w obecności ponad 100 dworzan i towarzyszył im skomplikowany ceremoniał. Wśród arystokracji, szlachty i bogatego mieszczaństwa rozpowszechniła się moda na pokazy sztucznych ogni i reżyserowanie uczt jako niezwykle widowisk. Tendencja do **teatralizacji życia** przejawiała się też w strojach. Uważano, że czystość bielizny jest równoznaczna z czystością ciała i oglądą, dobrym wychowaniem. Dlatego niezależnie od stanu społecznego starano się pod wierzchnim ubraniem nosić czystą bieliznę. Zamożna ludność nosiła koszule lniane, białe, często zdobione koronkami i haftami, a biedniejsza – proste, konopne. Bielizna zastępowała mycie i często ją zmieniano. Sądzono, że kontakt z wodą jest szkodliwy dla zdrowia. Brud, zwłaszcza z twarzy, usuwano ściereczkami, a przykre zapachy tłumiono pachnidłami – zamożniejsi używali perfum i pudru, biedota – sadzy z oliwą lub czosnku z octem winnym.

Jan Breughel [brecheł],
zwany Aksamitnym,
*Arcyksiążę Albert i księżna
Izabela odwiedzają
prywatną galerię
malarstwa* (fragment),
1623.

Niezwykłe bogactwo
i różnorodność kolekcji
świadczą o zamożności
antwerpskiego
mieszczaństwa i jego
zainteresowaniu sztuką,
której wielkim mecenasem
była też para książęca.

Polska szlachta sarmacka wykształciła własny, specyficzny styl życia. Pragnienie uczynienia z egzystencji spektaklu przejawiało się m.in. w teatralizacji sejmików, urządzaniu widowiskowych uczt i kulgów. Ten ostatni zwyczaj był związany z zapustami, czyli okresem od świąt Bożego Narodzenia do Środy Popielcowej. Szlachta, najczęściej w przebraniu i maskach, odwiedzała saniami kolejne dwory w okolicy, gdzie gospodarze podejmowali gości wieczerzą połączoną z tańcami. Polscy szlachcice budzili ogromne zainteresowanie w Europie, nie tylko oryginalnym trybem życia, lecz także wyglądem – barwnym ubiorem (kontusz, żupan, zakrzywiona turecka szabla, czapka z piórami, pas kontuszowy), fryzurami (podgolone głowy).

PO PRZECZYTANIU

1. Jakie uczucia towarzyszyły ludziom żyjącym w baroku, a jakie – ludziom żyjącym w renesansie? Z czego to wynikało?
2. Jaki wpływ na atmosferę intelektualną epoki miały spory religijne między katolikami a protestantami?
3. Sporządź w zeszycie notatkę dotyczącą kultury sarmackiej. Pogrupuj zebrane wiadomości na te dotyczące stroju, zwyczajów w życiu rodzinnym i towarzyskim, obyczajów pogrzebowych itp. W razie potrzeby skorzystaj z dostępnych źródeł.
4. Na czym polegała teatralizacja życia w baroku? Jakie przejawy tego zjawiska dostrzegacie we współczesnym świecie?

Literatura barokowa - charakterystyka

Już w schyłkowej fazie epoki odrodzenia można było dostrzec symptomy kryzysu renesansowego humanizmu z jego optymistyczną wizją ludzkiej natury. W baroku z pełną siłą doszła do głosu przeszycona tragizmem koncepcja nawiązująca do średniowiecznej idei dualizmu duszy i ciała. Poeci tej epoki ukazywali **niepokoje egzystencjalne** i podkreślali dwoistość natury człowieka – z jednej strony tęskniącego do świętości, z drugiej – przywiązanego do wartości życia doczesnego. Dużą popularność zyskał motyw **vanitas** (łac. 'marność') – twórcy chętnie podejmowali temat znikomości człowieka, kruchości życia i nieuchronności śmierci. Ten nurt liryki nazywamy **poezją metafizyczną**. Rozwinął się on zwłaszcza w Anglii (John Donne [dżon dan]) i Polsce (Mikołaj Sęp Szarzyński, Daniel Naborowski).

Inne odpowiedzi na rozterki i niepokoje epoki dawali przedstawiciele **poezji dworskiej**, którzy tematem swej twórczości uczynili uroki ziemskiego życia i jego zmysłowych rozkoszy. Poeci reprezentujący ten nurt głosili pochwałę miłości w różnych jej odmianach. Głównym celem twórców było zadziwienie odbiorcy, dlatego stosowali wyrafinowane gry słowne demonstrujące **kunszt języka poetyckiego**. Dążenie do zadziwienia odbiorcy skłaniało ich do stosowania zaskakujących porównań i metafor, a także szokowania elementami brzydoty i makabry. Twórczość poetów dworskich opierała się na **konceptcie**, czyli na tyle pomysłowym ujęciu tematu utworu, że zwracał on uwagę czytelnika, zaskakiwał go, zaciekawiał oraz wywoływał podziw dla wyobraźni i umiejętności autora. Wkrótce taki sposób uprawiania poezji, zwany **konceptyzmem**, przeniknął również do innych nurtów liryki barokowej (np. metafizycznego). Cechą charakterystyczną twórczości uprawianej przez poetów dworskich był niemal całkowity brak tendencji moralizatorskich i dydaktycznych. Pewne ambicje filozoficzne zdradzały utwory, w których zestawiano ze sobą miłość i śmierć – dwie potęgi, którym podlega każdy człowiek i wobec których wszyscy są równi. Taka problematyka często była tylko pretekstem do stosowania **paradoksów** mających zadziwić czytelnika. Najśłynniejszymi przedstawicielami poezji dworskiej byli twórca teorii konceptyzmu Włoch Giambattista [dziambatista] Marino, a w Polsce Jan Andrzej Morsztyn.

W polskim baroku ukształtował się też nurt piśmiennictwa, który można określić jako **szlachecko-ziemiański**. W nim właśnie dochodziły najczęściej do głosu **idee sarmatyzmu**. Pisarze tego nurtu wskazywali na zagrożenia ze strony wrogów religii i ojczyzny, ostrzegali przed przejmowaniem obcych obyczajów, atakowali ideowe nowinki napływające z zagranicy. W twórczości odwołującej się do wartości ziemiańskich chwalono zalety wiejskiego życia, wzywano do poprzestawania na małym i przeciwstawiano pełną intryg atmosferę dworu nastrojowi spokoju i pewności, który zapewniał żywot szlachcica (m.in. utwory Wacława Potockiego). W Polsce w tym czasie bujnie rozwinęło się także **pamiętnikarstwo** (w baroku powstał m.in. pamiętnik Jana Chryzostoma Paska, uważany za najwybitniejsze tego typu dzieło napisane w okresie staropolskim), poezja okolicznościowa, a w dworach szlacheckich powstawały księgi domowe, czyli **syłwy** (łac. *silva rerum* 'las rzeczy'), do których wpisywano różne teksty, np. wiersze, listy, przepisy kulinarne, dokumenty, notatki kronikarskie, przepowiednie czy anegdoty.

Barokowa skłonność do nadawania różnym przejawom życia społecznego **formy widowiska**, widoczna również w sztuce tego okresu, wpłynęła na **rozwój dramatu**. We Francji powstała klasycystyczna tragedia, której czołowymi twórcami byli **Pierre Corneille** [pier kornej] i **Jean Racine** [żan rasin]. Za najwybitniejszego komediopisarza epoki powszechnie uznaje się **Moliera**, autora sztuk teatralnych łączących zdroworozsądkowe podejście do kwestii moralnych z pochwałą artystycznej i intelektualnej wolności. W Anglii za panowania królowej Elżbiety I nastąpił rozkwit dramatu nazwanego później dramatem elżbietańskim; jego ukoronowaniem stała się twórczość **William** [liliana] **Szekspira**.

1. Podaj trzy główne nurty literatury barokowej.
2. Dlaczego w literaturze baroku pojawił się motyw vanitas? Podaj dwa powody.
3. W czym przejawiała się barokowa tendencja do zadziwiania odbiorcy? Podaj 3 sposoby.
4. Jakie tematy poruszali pisarze nurtu sarmackiego? Oddaj 5 przykładów.